

De uitvoerige inleiding behandelt achtereenvolgens het autobiografische genre, het leven van Paape, de achtergronden van het geschrift, de politieke situatie in 1792, de uitgevers van de *Vrolijke wijsgeerle* (Jan de Leeuw en Jan Krap te Dordrecht), en enkele momenten van receptie. De aantekeningen bij de tekst zijn sober en corrigeren niet echt het beeld dat Paape van zichzelf geeft. Hinderlijk is af en toe het badinerende toontje van de inleider, die er moeite mee heeft de emoties, idealen en problemen van de patriotten serieus te nemen. Merkwaardig genoeg heeft Altena geen kennis genomen van de scriptie (EUR) over de Delftse Fundatie van Renswoude van C. Gaemers, die wel als informante wordt bedankt. Zij geeft daarin meer informatie over Paapes leerling Christoffel van Dijk wiens vader Thomas, Paapes collega in de plateelbakkerij, in diens autobiografie model staat vooreen stoïcijnse levenshouding. Zo volgde Christoffel niet Paape naar Antwerpen (136), maar werd hij door de Fundatie naar de Antwerpse 'konstschilder' Vervoort gestuurd. Joost Rosendaal, naar wiens reeds verschenen publicaties overigens niet wordt verwezen, zal in zijn dissertatie meer inzicht geven in het verblijf van de patriotten in Noord-Frankrijk en in Paapes plaats onder hen.

Willem Frijhoff

A. Jourdan, J. Leerssen, ed., *Remous révolutionnaires. République batave, armée française* (La France et Les Pays-Bas; Amsterdam: Amsterdam university press, 1996, xi + 258 blz., f49,50, ISBN 90 5356 174 9).

De Patriottentijd heeft, paradoxaal gezegd, haar *lettres de noblesse* weer teruggekregen. Ook de Bataafs-Franse tijd mag niet klagen over gebrek aan aandacht. Maar over de Frans-Nederlandse betrekkingen zelf en hun relatie met de Franse Revolutie ligt nog steeds een floers van gêne. Wat moeten we nu aan met die revolutie ver van huis? Wie heeft hier ooit gehoord van de marquise de Champcenetz, Etta Palm, Jean-Antoine d'Averhoul, Anacharsis Cloots — allemaal Nederlanders die een kort moment een vooraanstaande rol bij de gebeurtenissen in Frankrijk hebben gespeeld. En hoeveel Nederlanders kunnen zich iets voorstellen bij de naam Lebrun, toch drie jaar lang de baas in het geannexeerde ex-koninkrijk Holland? Deze bundel, voortgekomen uit een in februari 1995 aan het Institut Néerlandais te Parijs gehouden symposium, heeft de verdienste de discussie over de Frans-Nederlandse relaties weer open te gooien met een reeks informatieve, vaak boeiende bijdragen, zonder overbodig gezeur over de bloedorstigheid van de Fransen of laatlunkend gekwek over het revolutionair onvermogen van de patriotten. Beiden worden serieus genomen.

De inleiding van Annie Jourdan zet in ferme bewoordingen de toon: revolutie is geen vies woord, en de Bataafse Republiek was een realiteit die de Fransen in extase bracht — zij het om heel andere redenen dan de patriotten hadden gehoopt. Het waren de Bataven die de Fransen te hulp riepen, maar toen dezen eenmaal binnen waren, lieten ze zich hun kansen niet meer ontglippen. M. van Strien-Chardonneau wees er in haar proefschrift over de Franse reizigers al op dat ze niet het minste idee hadden van de realiteit van de oude en de nieuwe Republiek, en dat die hun in wezen ook nauwelijks interesseerde. Ze zagen slechts wat in hun Franse opvattingen en dromen paste. Twee artikelen sluiten daar perfect op aan: Jean-Marie Goulemots schets van het achttiende-eeuwse Hollandbeeld bij de Fransen, en Annie Jourdans analyse van de diplomatieke rapporten over Nederland tussen 1789 en 1806. De Fransen zagen Nederland vanouds als een sprookjesland, met een utopische staatsvorm, een zelfbewust volk en aanbiddelijke zeden, en vooral als een luthof van plutocraten waar het geld in de banken voor het oprapen lag. Zelfs ex-koning Lodewijk, beslist niet blind voorde realiteit, schetste in zijn roman *Marie*

ou les Hollandaises uit 1814 (hier terecht aan de vergetelheid ontrukkt door Willem van den Berg) een zo idyllisch beeld van Nederland dat zijn heimwee naar een paradijselijk Frankrijk ervan afdruipt. Na 1789 — aldus Mare Belissa — werden over dat traditionele beeld nog revolutionaire mythen gedrapeerd, zoals die van het wezenlijk burgerlijk karakter van de patriottenbeweging: de steenrijke burgerij (die een oneigenlijke revolutie had willen uitvoeren) werd gezien als tegenspeler van het volk (wiens gefrustreerde *volonté générale* een echte revolutie verdiende). Holland was, aldus de Conventie, nog niet rijp voor een revolutie op zijn Frans, van onderop. Stadhouder en elite hadden zich verkocht aan Engeland. Vandaar de kronkels waarin de Conventie zich wong: de oorlog verklaren aan de Nederlandse regering maar niet aan het Bataafse volk, dat onder het juk van een vreemde heerser zuchtte. Wachtte het niet op Franse tussenkomst om dat af te schudden? Uiteraard (mythe nr. 1) tegen forse betaling voor de weldaad van die waarachtige onafhankelijkheid.

Als één ding duidelijk wordt in deze bundel, is het wel hoe belangrijk het is de mythen, beelden en clichés te analyseren die landen over elkaar huldigen als men iets van de internationale politiek wil begrijpen. Tot en met keizer Napoleon toe was het er bij geen Fransman in te stampen dat de Republiek in snel tempo verarmde, dat het verlies van de koloniën catastrofaal was, dat de tiërcering en het continentaal stelsel haar de genadeslag dreigden te geven. Alleen zo wordt begrijpelijk waarom de Fransen aan de Bataven zulke torenhoge eisen bleven stellen (zoals François Crouzet in zijn bijdrage laat zien). Mythen gaan tegen beter weten in. En het moet gezegd dat de Bataven, van daadkrachtige theoretici verstockt, het eigenlijk zelf ook niet allemaal meer wisten. Met als gevolg dat de Fransen keer op keer vrij spel kregen. Olivier Buatois laat het zien aan het zelfbewust optreden van generaal Joubert in de Bataafse verwar- ring van 1798.

Tegen die achtergrond moeten de bijdragen aan deze bundel worden gelezen. Behalve de reeds genoemde vindt men er artikelen van Stefan Klein, die de invloed van de Franse denkers (met name Rousseau) in de patriotse discussies van de jaren 1780 in herinnering brengt, en van Joost Rosendaal die de rol van de Bataafse kolonie in revolutionair Parijs beschrijft. Eke Poortinga laat zien hoe de Franse beginselen en de Nederlandse praktijk op elkaar inwerkten bij het ontstaan van de eenheidsstaat. Edouard Pommier en Frans Grijzenhout plaatsen de roof van de Hollandse kunstschaten in het perspectief van de wederzijdse beeldvorming: de Fransen herontdekten in de Hollandse genreschilderkunst de Hollandse burgerdeugden en bevestigden zo hun Hollandse mythen, de Nederlanders werden door diezelfde schilderijen juist tot een nationalistische reactie en tot afwijzing van het classicisme gebracht. Jean Dhombres (over het metrieke stelsel) en Wijnand Mijnhardt (over de wetenschapsopvattingen en -organisatie) verrichten een soortgelijke Frans-Nederlandse exercitie. M. C. Kok-Escale tenslotte plaatst het gebruik van de Franse taal, geïllustreerd aan het voorbeeld van Deventer, in een cultureel interpretatieschema van de Frans-Nederlandse relaties. Al met al een stimulerend geheel, dat de weg opent voor nieuw onderzoek over de grenzen heen.

Willem Frijhoff

L. A. F. Barjesteh van Waalwijk van Doorn, F. J. van Rooijen, ed., *Tussen vrijheidsboom en Oranjewimpel. Bijdragen tot de geschiedenis van de periode 1795-1813* (Rotterdam: Barjesteh, Meeuwes & co., Historische uitgeverij Rotterdam, 1995, 772 blz., f65,-, ISBN 90 73714 20 6).

Hoewel het hoofdwoord uit de titel van deze bundel naar de idealen van een periode verwijst, is dit geen gedenkboek of poging tot synthese maar een meer of minder toevallige bundeling